

DIASPORA CA EXPONENT VITAL ÎN CONDIȚIILE DEZVOLTĂRII DURABILE A REPUBLICII MOLDOVA

Vitalie ȘTÎRBA, cercetător științific,
Centrul de Cercetări Demografice al INCE
MA student, NRU "Higher School of Economics"

Lucrarea prezintă o observație asupra rezultatului fenomenului migrației ce a influențat acumularea unui stoc de migranți originari din Republica Moldova. Este sugerată ideea, precum că diaspora poate fi privită în calitate de deținător al unui potențial solid din punct de vedere al capitalului uman, ce poate asigura o creștere economică în contextul dezvoltării durabile din țara de origine.

Cuvinte-cheie: diaspora, migrația internațională, capital uman.

The paper presents an observation on the result of the migration phenomenon, which contributed to the migrants stock accumulation originating from Republic of Moldova. It is suggested that diaspora can be seen as a holder of the solid potential in terms of human capital, which can guarantee the economic growth in the context of sustainable development in the country of origin.

Keywords: diaspora, migration, human capital.

Pe parcursul ultimilor decenii, fluxurile migrației din Republica Moldova au cunoscut o intensificare vizibilă, direcționarea și volumul acestora având o strânsă corelație cu perioada istorică în care au avut loc. Dacă în perioada sovietică fluxurile migrației erau dictate de distribuția profesioniștilor și a brațelor de muncă către alte state și regiuni ex-sovietice (inclusiv contingentul militar etc.) – controlul migrației fiind strict controlat și central direcționat, atunci, după independență, mișcările migrației au fost generate de anumite condiții economice, care în perioada actuală sunt dificil de cuantificat conform metodelor tradiționale.

Migrația internațională este un proces extrem de selectiv în care este implicată populația după anumite caracteristici demografice și socioeconomice. Respectiv, asupra volumului fluxurilor migrației, în anumiți ani calendaristici, au influențat unele criterii, precum: valorile demografice create de anumite evenimente istorice și politicilor pro-nataliste; situația economică din regiunea de origine; legalitatea șederii, prezența locurilor de muncă și competitivitatea pe piața muncii în țara de destinație; etc. Nu în ultimul rând, migrația internațională a fost susținută de factorii de atracție și respingere, consolidarea rețelelor sociale și gradul de integrare socială și economică în țările de destinație.

Sporul migrator negativ din Republica Moldova, care este evidențiat pe parcursul ultimilor decenii, a creat un stoc de migranți în diferite state ale lumii, inclusiv migranți de generația a doua, reprezentând în ansamblu diaspora moldovenească, care poate fi privită în calitate de deținător al unui potențial solid din punctul de vedere al capacității economice și intelectuale. În acest context, în urma implementării unui șir de politici, statul poate să beneficieze de valorificarea capitalului uman și resursele economice de care dispune diaspora.

Încercarea de a implica diaspora, în vederea dezvoltării unor ramuri ale economiei naționale, nu reprezintă un element inovativ în planificarea creșterii

economice, având în vedere că un șir de state deja au avut o astfel de experiență; eșecurile și reușitele acestora ne pot sugera unele modele de acțiuni ce țin de valorificarea potențialului deținut. Anume fluxurile migratorii și diaspora facilitează schimbul și transferul de bunuri, resurse financiare și idei, dintre țara de origine și țara de destinație; iar odată ce gradul de globalizare avansează, influențând asupra reducerii costurilor de călătorie, comunicare și integrare, diaspora își poate întări pozițiile sale asupra factorilor de decizie și guvernare din țara de origine [3].

Un element important ce ține de cooperarea cu exponentul diasporei îl reprezintă însuși modul și nivelul de cunoaștere al potențialului pe care aceasta o deține. În acest sens ne putem referi la numărul și structura populației aflate în afara hotarelor țării⁴⁴, abilitățile profesionale însușite pe parcursul activității profesionale, cât și capacitatea economică sau proprietățile intelectuale deținute de către cei menționați. Este importantă perceperea corespunzătoare a problemelor actuale și identificarea potrivită a domeniilor și ramurilor economice asupra cărora sunt planificate acțiuni în acest sens.

Caracteristicile demografice și socioeconomice ale diasporei pot fi identificate prin intermediul mai multor mijloace la nivel național și internațional; în mare măsură, referindu-ne la registrele de evidență ale populației, recensăminte (locale și internaționale) și cercetările științifice:

- Registrul de stat al populației permite (în baza numărului personal de identificare IDNP) identificarea persoanelor aflate în afara țării în dependență de termenul de ședere. În același timp, către IDNP se atribuie și caracteristicile sociodemografice (sex, vârstă, statut marital, etc.), extrasul serviciului de asistență medicală, bunurile deținute de persoană, studiile obținute sau echivalate în Republica Moldova și, nu în ultimul rând, legătura cu rudele de gradul I, cât și prezența sau lipsa acestora pe teritoriul Republicii Moldova [4, 5].
- Cercetarea Bugetelor Gospodăriilor Casnice oferă o imagine complexă al structurii și nivelului de trai al familiei persoanei aflate în afara hotarelor Republicii Moldova (studii, muncă), care nu e stabilită cu traiul permanent sau nu a creat o altă gospodărie în țara de destinație [10].
- Recensămintele populației (locale) prezintă un ansamblu de blocuri-întrebări în chestionar destinate migrației internaționale. Astfel pot fi identificate mai multe caracteristici sociodemografice (vârstă, sex, studii, limbi vorbite, statut marital, copii etc.) al membrilor din gospodării care sunt plecați peste hotare.
- Recensămintele populației (internaționale) oferă aceeași informație privind caracteristicile populației prezente de pe teritoriul acestora; însă criteriul de identificare a diasporei originare din Republica Moldova fiind locul de naștere al persoanei recensate. Avantajul acestora este datorat faptului că sunt organizate pe runde, concomitent în toate statele europene [14, 15].
- Cercetările mediului academic, la fel, pot livra o informație mult mai detaliată (ce ține gradul de integrare, comportamentul marital și reproductiv, nișa

---

⁴⁴ Cetățeni al Republicii Moldova; copiii cetățenilor Republicii Moldova; persoanele născute pe teritoriul actual al Republicii Moldova; persoanele care corespund criteriilor pentru dobândirea/redobândirea cetățeniei Republicii Moldova.

predominantă în activitățile profesionale etc.) despre populația originară din Republica Moldova în țările de destinație.

Evident, proveniența datelor privind diaspora moldovenească nu se limitează la sursele descrise, ci se poate extinde spre diverse cercetări sociologice, statistici ale corporațiilor IT, dar și prin intervievarea reprezentanților diasporei. Sursele menționate pot servi în calitate de instrument solid în vederea cunoașterii diasporei, având în vedere și la momentul actual, majoritatea actorilor (autoritățile publice, reprezentanții diasporei, mediul academic și formatorii de opinie) împărtășesc păreri diferite în acest sens. O privire pragmatică asupra problemei abordate va permite atât prognozarea evoluției situației actuale, cât și identificarea unui bloc complex de politici venit să valorifice potențialul economic deținut.

Indiferent de țara de destinație a migranților, diaspora posedă diverse modalități prin care interacționează cu țara de origine – ele trebuie studiate, păstrate, dar și dezvoltate. Chiar și caracterul nostalgic față de patrie poate influența crearea unor fonduri filantropice, sau dezvoltarea turismului către ”rădăcini”, de pelerinaj etc.

Un pas important pe care guvernul trebuie să-l întreprindă în vederea obținerii unui avantaj economic pe seama colaborării cu diaspora constituie însăși identificarea problemelor asupra cărora diaspora ar putea influența. Totodată, guvernul trebuie să fie realist și să identifice politici și metode de implicare specifice contextului local (inclusiv celui economic). În acest sens, asupra identificării intereselor comune pentru colaborare o are și consolidarea relației și îmbunătățirii gradului reciproc de încredere. Aparent, încrederea mutuală este un element-cheie în contextul dat, având în vedere că diaspora constituie un strat al populației devizat, dar și pe măsură politizat, inclusiv din punct de vedere electoral [8]. O conexiune rigidă dintre autorități și diasporă trebuie întreținută indiferent cât de ”împrăștiati” în lume ei sunt, de gradul lor de educație sau de resursele de care ei le dețin.

Aportul diasporei în dezvoltarea economiei naționale, pe durata ultimelor decenii, este unul evident și incontestabil, ținând cont de volumul de remitențe (resurse financiare, bunuri, utilaj, mijloace de transport etc.) care a fost direcționat către Republica Moldova [13]. Însă, dacă privim dintr-un punct de vedere pragmatic, o parte considerabilă al remitențelor a fost utilizată pe consumul curent sau îmbunătățirea condițiilor de trai, ceea ce s-a reflectat asupra balanței negative a comerțului internațional [1]. Totodată, putem constata că în ultimele decenii s-a schimbat și modalitatea de efectuare a transferurilor bănești către țara de origine, în mare măsură în baza reducerii comisionului de transfer, dar și perfectarea anumitor norme legislative, evitându-se metodele inițiale de transfer, ce aveau o tentă ilicită și care implicau și un grad sporit de risc.

Pentru a stimula atragerea remitențelor în economia națională, care să stimuleze antreprenoriatul autohton, guvernul a lansat programul de cofinanțare ”PARE 1+1” venit să ofere în calitate de grant un echivalent al investițiilor efectuate de migrant, sau membrii familiei acestora, cu condiția ca resursele financiare să aibă o proveniență din țara de destinație a migrantului [6]. Programele de cofinanțare aduc un impact evident asupra atragerii de investiții, însă spectrul de înlesniri trebuie lărgit, în vederea extinderii posibilităților de valorificare, chiar și la nivel individual, a potențialului capitalului uman și economic deținut de către diasporă (ex: garantarea drepturilor la proprietate, inclusiv celui cu o proveniență investițională; înlesniri de taxe în cazul investițiilor cu o proveniență din țara de destinație a migrantului;

promovarea produselor pe piața locală și internațională etc.). Ar fi utilă și crearea unei platforme care să ghideze cetățenii din diasporă și foștii migranți, care doresc să investească în economia Republicii Moldova.

În decursul ultimilor ani, autoritățile Republicii Moldova au făcut unii pași importanți în vederea construirii dialogului cu diaspora prin intermediul unor platforme sau instituții la nivel de stat. Astfel, în 2012 a fost creată o subdiviziune a Cancelariei de Stat – "Biroul Relații cu Diaspora", misiunea căruia fiind însăși asigurarea cu un ansamblu de politici venit să consolideze diaspora și să dezvolte potențialul economic, social și cultural în țara de origine și destinație. Numărul de ambasade și consulate este într-o creștere constantă, ceea ce permite cetățenilor Republicii Moldova să beneficieze de servicii consulare și intervenții ale autorităților în vederea protejării drepturilor și intereselor diasporei. Tot prin intermediul guvernului au fost create diferite programe, venite să stimuleze investițiile prin remitențe în economie [6]. Nu în ultimul rând, și Aparatul Președintelui Republicii Moldova și-a orientat atenția către crearea unei conexiuni dintre autorități și societățile obștești organizate de reprezentanții diasporei. Continuitatea acestui ritm este unul vital pentru a construi o punte de încredere dintre diasporă și instituțiile guvernamentale, ceea ce va spori mobilizarea diasporei în acte de parteneriat pentru dezvoltarea țării de origine.

Cetățenii Republicii Moldova au dreptul la un suport continuu din partea statului chiar și atunci când se află în afara hotarelor acestuia. Prin urmare, statul trebuie să își consolideze acțiunile în vederea reprezentării intereselor cetățenilor său, inclusiv, cu organizațiile internaționale. O colaborare potrivită ar putea suprima migrația ilegală, să acorde ajutor persoanelor care au întâmpinat probleme de sănătate sau de legalitate a șederii sau să integreze favorabil migrații în țara de destinație.

O provocare importantă este și faptul de a crea un ansamblu de instituții și mecanisme care ar putea fi capabile să maximalizeze impactului politicilor implementate în vederea consolidării potențialului diasporei. Însemnat este modul în care sunt menținute relațiile cu diaspora la nivel de stat, unde pot fi elaborate politici pragmatice, dar și care vor respecta tot spectrul de drepturi de care trebuie să se bucure migrații; or acestea trebuie să fie rezultatul unor consultări, inclusiv publice.

Exemplul (atât reușitele, cât și eșecurile) altor state, în vederea implementării politicilor pe segmentul diaspore, pot duce la o scutire considerabilă a costurilor acțiunilor, care adesea pot fi inadecvate, dar și la reduceri considerabile de timp necesar pentru a percepe coerența acestora. Evident, fiecare țară își are contextul său istoric și cultural, iar unele politici nu pot garanta un rezultat universal. Astfel, autoritățile trebuie să fie cointeresate în monitorizarea continuă a programelor și politicilor implementate, dar și să lucreze asupra planificării continue a acestora.

Oferirea dreptului la vot pentru cetățenii Republicii Moldova aflați peste hotarele țării în cadrul alegerilor parlamentare și prezidențiale, la fel, presupune o sporire a gradului de implicare a diasporei în procesul decizional, ceea ce se reflectă și asupra încrederii mutuale dintre diasporă și autorități [11]. Putem considera că și oferirea posibilității de a deține dubla cetățenie are un rol crucial în vederea menținerii unei conexiuni dintre Republica Moldova și migrații stabiliți în alte state, precum și membrii familiei acestora [9]. În acest sens, diferite surse sugerează că la momentul actual, în jur de 1 mil. de cetățeni ai Republicii Moldova dețin și cetățenia altui stat, precum: România și alte state ale Uniunii Europene, Rusia, SUA etc. Posesiunea dublei

Sesiunea științifică „Transformări demografice și priorități de politici”

cetățenii oferă diverse avantaje deținătorilor acestora, în vederea creșterii competitivității pe piața muncii locale sau internaționale, ca urmare al unor factori, cum ar fi: accesul către o piață mai vastă pentru afaceri sau muncă, oferirea unei mobilități migratorii mai permisibile, accesul la sistemul educațional, medical și social din țări diferite.

Evident, pe lângă acțiunile inițiate de autorități, pentru crearea unui mediu prielnic de dezvoltare durabilă mai sunt necesare și unele intervenții la nivel legislativ, care ar facilita transferul de investiții, deprinderi profesionale sau resurse intelectuale către economia națională.

Este importantă inițierea dialogului cu statele deținătoare de un stoc considerabil de migranți originari din Republica Moldova, pentru recunoașterea reciprocă a actelor de studii și certificatelor de perfecționare; o deosebită atenție trebuie acordată titlurilor de master sau PhD. În contextul educației, statul ar putea beneficia de o recuperare parțială al fenomenului *brain drain*, dar și să obțină experiența statelor dezvoltate în domeniul educației sau celui academic și de inovare. Atragerea talentelor ar putea fi efectuată și prin acordarea burselor de studii pentru educația universitară și post-universitară, ceea ce nu necesită investiții semnificative, având în vedere tendințele demografice în Republica Moldova din perioada actuală. Este importantă aducerea la cunoștință absolvenților instituțiilor de învățământ superior din alte state despre oportunitățile de angajare și carieră din țara de origine, dar și promovarea continuă a motto-ului ”Țara are nevoie de voi!”. Ca un element de reintegrare a celei de-a doua generații de migranți în țara de origine poate fi considerat predarea limbii materne în cadrul instituțiilor ce reprezintă autoritatea Republicii Moldova [12]. La fel, pot fi considerate benefice și diverse activități tradiționale și de ocazie, precum: festivaluri, mese rotunde, concerte, meșteșugării tradiționale, expoziții de artă etc. Orice acțiune, la rândul său, ar putea atrage talentul sau cunoștințele migranților și copiilor acestora în vederea dezvoltării durabile. Talentele trebuie să fie căutate, promovate și finanțate.

Țările de destinație sunt adesea inițiatoarele programelor de *transfer skills* al specialiștilor pentru dezvoltarea sau ajustarea sistemului din țara de origine al acestora. Aceste programe pot fi implementate în diverse domenii, fie IT, producere, construcții sau administrare publică. Parteneriatele interguvernamentale de *codevelopment* dintre Republica Moldova și țările de destinație a migranților moldoveni pot crea beneficii comune pentru ambele țări, ținând cont de necesitățile individuale ale țărilor, la nivel național și local. În acest context se identifică necesitățile particulare ale fiecărui participant, iar ajutorul reciproc se manifestă prin direcționarea resurselor, fie intelectuale, financiare sau tehnologice către necesitățile partenerului de dezvoltare.

Dezvoltarea infrastructurii la nivel local de asemenea constituie un moment important, dar și unul real, în urma colaborării dintre diasporă și autoritățile publice locale sau diverse organizații internaționale și ONG-uri. Lista domeniilor de colaborare poate fi extinsă, având în vedere: predominarea drumurilor rudimentare în localitățile rurale, dar și calitatea proastă a rețelei de drumuri naționale, situația în domeniul de management al deșeurilor, o pondere considerabilă a populației neconectate la rețelele de canalizare și aprovizionare cu apă, un număr limitat de centre și spații de recreație sau sport, rețeaua uzată a transportului public etc. În ultima perioadă, această practică

este larg răspândită, însă este nevoie de o creștere constantă a transparenței utilizării fondurilor, care în ansamblu se reflectă și asupra gradului reciproc de încredere.

Astăzi, Republica Moldova deține o pondere considerabilă a populației care este instruită și în vârstă aptă de muncă, iar în cazul nevalorificării acestui potențial, din punct de vedere economic, fluxurile migratorii ar putea să-și păstreze intensitatea. Nu putem neglija faptul că migrația populației aduce beneficii economice și inovare, însă aportul populației locale în menținerea sau dezvoltarea economiei este unul vital. În acest context, potențialul dividendului demografic poate fi omis [2].

Ținând cont de tendințele demografice, în special ritmului de îmbătrânire a populației, inclusiv a stocului de migranți din diasporă, este nevoie de unele prognoze sau modelări detaliate în vederea cunoașterii evoluției situației economice, dar și comportamentului migratoriu al diasporei și populației rezidente. Având în vedere că intensificarea migrației populației de vârstă pensionară cunoaște o creștere, nu este exclus că Republica Moldova va putea beneficia de dividendul demografic secund, pe seama reîntoarcerii migranților spre țara de origine odată cu atingerea vârstei de pensionare. Această oportunitate trebuie exploatată, ținând cont de resursele, dar și accesul la sistemul social și de pensii pe care reprezentanții diasporei îl dețin. Respectiv, pentru atragerea acestui segment al diasporei, este necesară dezvoltarea serviciilor de îngrijire a persoanelor în etate, sistemului social și de pensii, sistemului medical, sporirea gradului de accesibilitate a persoanelor cu deficiențe locomotorii în instituții și clădiri, dezvoltarea rețelei de transport public, reabilitarea infrastructurii etc.

Prin urmare, migrația poate fi considerată un factor important de dezvoltare atât la nivel individual al migrantului, cât și la nivel de țară de origine și destinație, având în vedere forța motrice pe care aceasta o generează. Migrația facilitează transferului de bunuri, finanțe, idei și brațe de muncă ceea ce este vital în contextul dezvoltării durabile al economiei din țările de origine și destinație. Valorificarea potențialului diasporei poate fi utilizat doar în contextul percepției valorii acestuia, cunoașterii domeniilor asupra cărora diaspora poate influența creșterea gradului mutual de încredere, implimentarea politicilor relevante, cât și cuantificarea impactului acestora [7].

Pe parcursul istoriei, un șir de state, inclusiv și din cele cu un grad înalt de dezvoltare, au cunoscut un reflux migrator pronunțat, fie dictat de factori socioeconomi, calamități naturale sau război. O bună parte din aceste țări au reușit să obțină și un dividend, ca rezultat al unor acțiuni pe segmentul soluționării acestor provocări.

Astăzi, Republica Moldova se poziționează printre statele cu o intensitate a emigrației extrem de sporită. Rămâne doar de stabilit cum acest fenomen poate genera beneficii pe seama valorificării potențialului economic în contextul dezvoltării durabile a Republicii Moldova.

Bibliografie

1. Biroul Național de Statistică, Banca de date statistice a Moldovei. URL: <http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/?rxid=2345d98a-890b-4459-bb1f-9b565f99b3b9>
2. Gagauz O. Tabac T. Barometrul Demografic. Cum corelăm dezvoltarea economică cu cea demografică sau ce este dividendul demografic? Chișinău, 2017.

Sesiunea științifică „Transformări demografice și priorități de politici”

3. Gould D. Immigrants Links to the Home Country: Empirical Implications for U.S. Bilateral Trade Flows. în: Review of Economics and Statistics. 1994, 76 (2). p. 302-316.
4. Hotărârea Guvernului Nr. 125 din 18. 02. 2013 privind eliberarea actelor de identitate și evidența locuitorilor Republicii Moldova. Publicat: 22.02.2013 în Monitorul Oficial Nr. 36-40, art Nr: 171, Data intrării in vigoare: 07.03.2013.
5. Hotărârea Guvernului Nr. 333 din 18.03.202 pentru aprobarea Concepției sistemului informațional automatizat "Registrul de stat al populației" și Regulamentului cu privire la Registrul de stat al populației. Publicat: 28.03.2002 în Monitorul Oficial Nr. 43-45, art Nr: 409.
6. Hotărârea Guvernului Nr. 972 din 18. 10. 2010 cu privire la Programul de atragere a remitențelor în economie "PARE 1+1" pentru anii 2010-2018. Publicat: 29.10.2010 în Monitorul Oficial Nr. 211-212, art Nr: 1091, 2010.
7. International Organization for Migration and Migration Polycy Institute, Developing Road Map for Engaging Diasporas in Development, 2012. URL: https://publications.iom.int/system/files/pdf/diaspora_handbook_en_for_web_28may2013.pdf
8. Laurie B. States and Their Expatriates: Explaining the Development of Tunisian and Moroccan Emigration-Related Institutions. (Working Paper 52, Center for Comparative Immigration Studies, University of California, San Diego, May 2002). URL: https://ccis.ucsd.edu/_files/wp52.pdf
9. Lege Nr. 1024 din 02.06.2000 cu privire la cetățenia Republicii Moldova, publicat la 10.08.2000 în Monitorul Oficial Nr. 98-101, art. Nr. 709. URL: <http://lex.justice.md/md/311522/>
10. Manualul anchetatorului al Cercetării Bugetelor Gospodăriilor Casnice. Biroul Național de Statistică, Chișinău, 2006.
11. Parlamentul Republicii Moldova, Legea Nr. 1381 din 21.11.1997 privind Codul electoral. Publicat: 29.12.2017 în Monitorul Oficial Nr. 451-463, art Nr : 768. Data intrării in vigoare: 29.12.2017
12. Paterno A., Gabrielli G. Two years later: assimilation process of children of immigrants in Italy, Journal of Population Research 31(1): p. 29-50 DOI: 10.1007/s12546-014-9124-6.
13. Stratan A. Chistruga M. Development and side effects of remittances in the CIS countries: the case of Republic of Moldova. CARIM-East Research Report. 2013. URL: <http://www.carim-east.eu/media/CARIM-East-RR-2013-25.pdf>
14. Tabac T. Emigrația moldovenilor în Italia în perioada anilor 1992-2014: statistica națională versus statistica Italiei. în: Creșterea economică în condițiile globalizării. Ediția a X-a, Chișinău, 2015, p.74-85.
15. Tabac T. Structura pe vârste și sexe a emigranților din Republica Moldova. în: Creșterea economică în condițiile globalizării. Ediția a XI-a, Chișinău, 2016, p. 67 – 73.